

mena (665), *Svećenici koji se spominju u Knjizi (666-667) i Žakni koji se spominju u Knjizi i vrijeme spominjanja (668)*.

Navedeni prilozi dragocjena su pomoć za kretanje kroz knjigu. Sadrže obilje podataka o povijesti Boljuna i njegovih stanovnika. Mnogima će pomoći kod dovršavanja obiteljskih stabala, ili će ih pak ponukati i omogućiti im da ga izrade. Vlahovljevi prilozi važan su i nezaobilazan početak za istraživanja stanovništva i demografskih kretanja Boljunštine na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće uopće.

Na kraju knjige su *Korišteni izvori i literatura (669-670)* te sažeci na hrvatskom (671-672), talijanskom (673-674) i engleskom jeziku (675-676).

Od 1996. kroz seriju Glagoljskih rukopisa radovi neumornog Dražena Vlahova valoriziraju, otkrivaju i približavaju čitateljstvu zapise popova glagoljaša. Vjerujemo da će nam uskoro približiti još neki novi kutak glagoljske baštine tog kraja.

Danijela Dobljanović

Alexander Buczynski, *Pa to su samo Hrvati! Građa za povijest kantonske reorganizacije Vojne krajine 1787. godine*, Biblioteka Hrvatska povjesnica, Monografije i studije III/53, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2011., 471 str.

Za proučavanje organizacije Vojne krajine uopće, a pogotovo njezina ustroja u 18. stoljeću, od izuzetne je važnosti knjiga Alexandra Buczynskog *Pa to su samo Hrvati! Građa za povijest kantonske reorganizacije Vojne krajine 1787. godine* izdana 2011. godine u izdanju Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu. Knjiga donosi dosad neobjavljenu građu vezanu uz kantonsku reorganizaciju Vojne krajine 1787. godine, koju je autor sakupio prilikom istraživanja u Austrijskom državnom arhivu. Nakon *Predgovora (7-9)* slijedi *Uvod (9-10)*, u kojem autor obrazlaže opravdanost teme i interes za istraživanje Kantonskog regulativa za Slavonko-bansko-varaždinsko-karlovačku krajinu 1787. godine, kojim su krajiške pukovnije uređene kao kantoni s dva okruga i odvojenom vojnom i civilnom administracijom. S obzirom na to da se radi o knjizi u kojoj je prikazana građa, autor, kako bi čitateljima olakšao razumijevanje dugotrajnog i planiranog procesa reorganizacije Vojne krajine u drugoj polovici 18. stoljeća, u prvom poglavlju *Jozefinska reforma Vojne Krajine (11-75)*, u nizu potpoglavlja, objašnjava okolnosti i stavove glavnih aktera reorganizacije Habsburške Monarhije u drugoj polovici 18. stoljeća, kao i okolnosti koje su utjecale na prolongiranje provođenja kantonskog uređenja. Tako autor naglašava da su početak temeljitih promjena unutar Habsburške Monarhije bile reforme carice Marije Terezije nakon Rata za austrijsko naslijeđe, unutar kojih je Hrvatsko-slavonska vojna krajina izgubila svoj primarni obrambeni karakter te počela služiti kao izvor jeftine vojne snage. Sukladno tome, tim ratom je, prema autoru, započelo i masovno korištenje krajišnika na ratištima diljem Europe u sukobima u kojima su krajišnici temeljito utjecali na dotadašnji način ratovanja, jer njihovom uporabom dolazi do početka sustavne primjene tzv. malog rata u vojnoj taktici. Autor ističe kako su europski vladari počeli uvoditi takav način ratovanja i takve trupe u sastav svoje vojske, dok su vojne vlasti Habsburške Monarhije previdjele te mogućnosti krajiških trupa nastojeći ih pretvoriti u regularne vojnike za borbu u linijskim postavama. Kako se reorganizacija Vojne krajine provodila postupno, autor objašnjava s kojim se problemima Dvorsko ratno vijeće susrelo prilikom preuređenja sustava. Tako se ističe problem uređenja neujednačenog ustroja Krajine i zamjena kapetanijskog ustroja reorganiziranjem cijele Krajine u generalkomande, pukovnije i satnije od 1745. do 1750. godine. Kako se samim preustrojem Vojne krajine u pukovnije potaknulo i pitanje rješavanja statusa samih krajišnika, autor navodi i probleme kod reorganizacije koji su nastali zbog sukoba i razilaženja u stavovima između unutrašnje-austrijskih staleža i njihovih financijskih i političkih

interesa te samih krajišnika koji su branili svoje privilegije i samoupravu. Autor ističe kako je sama carica Marija Terezija ukidanjem Dvorskog ratnog vijeća u Grazu i imenovanjem istog u Beču te ukidanjem nadležnosti Dvorske komore u Slavonskoj krajini odlučila imati veću kontrolu i primat nad rješavanjem sukoba interesnih skupina oko uređenja Vojne krajine. Tako se navodi da je uz očuvanje vjerskih sloboda i statusa krajišnika ukinuto krajiško samoupravljanje te zamijenjeno i regulirano 1754. godine donošenjem Vojnokrajiških prava, čime su se i točno odredile obveze krajišnika te je potvrđeno njihovo pravo na zemljište kao vojno leno. Zadnji problem koji autor ističe, a koji se morao riješiti prilikom reorganizacije Vojne krajine, bio je način usklađivanja vojnih i poljoprivrednih obveza krajišnika te unaprijeđenje njihova lošeg gospodarskog položaja pojavom godina gladi, hajdučije i iseljavanja.

Kako su navedene promjene kretale od reorganizacije same vojske, autor prikazuje proces reforme austrijske vojske te ističe proces preuređenja cjelokupne carske vojske uređenjem prema pruskom modelu i standardizacijom i podjelom svih linijskih pukovnija na bataljune i satnije.

Kako bi pokazao kakav su utjecaj započete reforme imale u Hrvatskoj krajini, autor opisuje stanje i reorganizaciju karlovačkog dijela Vojne krajine, točnije Karlovačkog generalata. Za opis postojećeg stanja kao i procesa reformi u Karlovačkom generalatu, autor crpi i komentira podatke iz izvještaja dvorskog tajnika Adama von Giorgija o uzrocima i posljedicama gospodarske krize u Karlovačkom generalatu 1774. godine. Autor na temelju tog izvještaja donosi glavne karakteristike krize koja je započela zatvaranjem granice s Bosnom 1762., a rezultirala teškim životom krajišnika i pojavom gladi koje su vojne vlasti pokušavale riješiti na razne načine (uspostavljanjem raštela na granici s Bosnom, izgradnjom skladišta za žito i drugo).

Isto tako, u skladu s navedenim izvještajem, autor opisuje mjere koje su bile poduzete kao predradnja za reorganizaciju Vojne krajine (popis cjelokupnog krajiškog stanovništva 1774. godine u Karlovačkom i Varaždinskom, a 1775. u Banskoj krajini, te topografska izmjera Habsburške Monarhije, koja je u Hrvatskoj započela 1774.). U skladu s činjenicom da je navedeni izvještaj dvorskog tajnika potaknuo cara Josipa II. i podmaršala Colloreda na provođenje inspekcije na prostoru Vojne krajine, autor, koristeći podatke iz izvora, govori o inspekciji cara Josipa II. prilikom putovanja kroz sjeverne i zapadne hrvatske krajeve 1775. godine te opisuje kakve je reakcije izazvala vijest o njegovu dolasku. Koristeći razne izvještaje o krizi u Karlovačkom generalatu, koje su dvorskom tajniku Giorgiju podnosili razni dužnosnici iz Vojne krajine, autor opisuje i komentira i carev osobni doživljaj o teškom životu krajišnika, s kojim se upoznao tijekom inspekcijskog putovanja. Kao prilog poznavanju stanja u Karlovačkom generalatu autor koristi i izvještaj podmaršala Josipa Colloreda o stanju kordona i granice prema Osmanskom carstvu, pri čemu se ističe loša efikasnost obrane krajiških straža koja je utjecala na veliku propusnost granice i pojavu razbojnika. Kao moguće rješenje kordonskog sustava autor navodi prijedlog Karlovačke generalkomande o reorganizaciji kordona, koji je izradio potpukovnik Jeney 1777. godine podjelom kordonskih straža na glavne i sporedne, gradnjom patrolnih staza te premještanjem starih i gradnjom novih čardaka i uređenjem kontroliranih graničnih prijelaza. Opisujući dalje kronološki proces provođenja reformi, autor objašnjava kako je u međuvremenu, zbog spriječenosti cara Josipa II. prilikom početka samostalnog vladanja nakon smrti carice Marije Terezije 1780. godine, Dvorsko ratno vijeće provodilo reorganizaciju Vojne krajine na temelju prijedloga podmaršala Colloreda.

Kao primjer reforme ustroja Vojne krajine na terenu, autor navodi slučaj reorganizacije Njemačko-banatske pukovnije, koju provodi njen bivši zapovjednik i referent za Vojnu krajinu, pukovnik Geneyne 1782. godine. Opisujući obilazak Vojne krajine na temelju spisa pukovnika Geneynea i elaborata o krajinama i pukovnijama, koje je u to vrijeme napravio veteran krajiške uprave Josip Trajan, autor govori o težnji razmještanja nepoćudnih kadrova sklonih spletkarenju, koje je nastojao provesti pukovnik Geneyne. Opisujući proces uvode-

nja kantonskog sustava u Njemačkoj-doseljeničkoj pukovniji kao uzorak za preuređenje ostalih pukovnija, autor donosi i stavove cara Josipa II. o društvenoj organizaciji krajine, koja se temeljila na kućnim zadrugama, a ne na nuklearnoj obitelji. Kako je reorganizacija Njemačke-doseljeničke pukovnije bila početak procesa preuređenja ostalih dijelova Vojne krajine, autor opisuje koji su sve čimbenici otežavali provođenje kantonskog sustava u Slavonskoj krajini, pri čemu ističe nezadovoljstvo tamošnjih vodećih vojnih lica na čelu s podmaršalom Colloredom i prigovore na prijedloge pukovnika Geneynea o mogućnosti istovjetne reorganizacije ostalih dijelova Vojne krajine prema modelu preuređenja Njemačke-doseljeničke pukovnije i Šajkaškog bataljuna. Kao nastavak procesa provođenja kantonskog sustava autor analizira i komentira odluku cara Josipa II. iz 1786., kojom se sankcionirala rotacija kadrova među generalima, čime je pokrenuto micanje skeptika prema novom uređenju, kao i problem definiranja veličine krajiškog posjeda u vidu planiranog stvaranja jednako velikih posjeda uzimajući u obzir krajiška prava. Autor ističe kako su 1786. godine donesena Temeljna načela za budući krajiški sustav, na kojima su krajiške generalkomande morale izraditi plan za uvođenje kantonskog sustava. Sukladno tome autor opisuje i poteze samog cara Josipa II. koji prilikom putovanja po Vojnoj krajini 1786. godine odlučuje ujediniti generalkomandu Karlovačkog generalata s generalkomandom Bansko-varaždinske krajine, čime nastaje Hrvatska generalkomanda povjerena maršalu De Vinsu koji je uputio Dvorskom ratnom vijeću iste godine, u ime svoje generalkomande, projekt novog krajiškog sustava, dok je Dvorsko ratno vijeće na temelju tog projekta izradilo naputak za kantonsko uređenje koje je sankcionirao car Josip II. Na kraju prvog poglavlja autor komentira i kritizira vojnokrajiške povjesničare i njihove podatke o datumu uvođenja i samom nazivu kantonskog sustava (Hietzinger, Demina, Vaniček), a raspravlja i o distinkciji između systemske uredbe kao formalnog akta najviše vojne vlasti kojim se, između ostalog, naredilo uvođenje kantonskog sustava u svim krajinama i kantonskog regulativa kao akta koji je propisao poslovanje kantonske administracije.

Kako bi dodatno olakšao čitateljima razumijevanje istraživanih problema te uklonio jezičnu barijeru čitateljima koji ne razumiju njemački jezik, autor je u narednih jedanaest poglavlja donio hrvatske prijevode dijelova dokumenata korištenih prilikom svojeg istraživanja. Isto tako, autor je poglavlja koncipirao na način da je za svaki prevedeni izvor ili njegov izvadak na početku svakog poglavlja naveo njegov puni originalni naziv i signaturu fonda u kojem se dokument nalazi, dok kroz hrvatski prijevod, koji slijedi nakon takvog uvoda, komentira navedene podatke dotičnog spisa olakšavajući tako čitatelju razumijevanje prijevoda preinačenog sa službenog i teško razumljivog njemačkog jezika 18. stoljeća. Tako se u drugom poglavlju nalazi prijevod dokumenta *Izvoještaj inspektora Colloreda o Karlovačkoj krajini (77-87)*, u trećem *Prijedlozi za uređenje Vojne krajine (89-101)*, dok prijevod spisa *Primjedbe o Vojnoj krajini ratnog povjerenika Josipa Trajana iz 1782.* (103-120) čini četvrto poglavlje. Slijede prijevodi i komentari spisa *Glavni izvoještaj pukovnika Geneynea (121-142)* kao peto i *Izvoještaj maršala Lacyja 1783. godine (143-149)* kao šesto poglavlje. Sedmo poglavlje donosi prijevod spisa *Primjedbe cara Josipa II. iz 1783. godine (151-156)*, a u osmom poglavlju nalazi se prijepis i komentar spisa *Pismo cara Josipa II. maršalu Hadiku iz 1786. godine (157-160)*. U nastavku kronološki poredanih prijevoda dokumenata koji su utjecali na proces reorganizacije Vojne krajine slijedi prijepis spisa *Temeljna načela za budući krajiški sustav iz 1786. godine (161-165)* kao deveto poglavlje, zatim *Projekt podmaršala de Vinsa iz 1786. godine (167-173)* kao deseto, dok se u jedanaestom poglavlju donosi prijevod spisa *Kantonski regulativ iz 1787. godine (175-181)*. U dvanaestom poglavlju, kojim ujedno završava ovaj dio knjige, autor donosi prijevod spisa *Pregled vojnog sustava Habsburške monarhije (183-188)*. Slijedi *Zaključak (189-201)*, u kojem autor sumira sve pojedinačne zaključke i rezultate proučavanja navedene arhivske građe razrađene po prethodnim poglavljima.

Kako je kroz jedanaest prethodnih poglavlja donio hrvatske prijevode dokumenata korištenih prilikom istraživanja i pisanja knjige, autor u cjelini *Grada* (201-445) donosi originalne prijepise korištene građe na njemačkom jeziku. Tako se u ovoj cjelini nalazi 21 dokument koji se odnose na izvještaje o Karlovačkoj krajini i prijedloge njezina budućeg uređenja koje su predlagali razni vojni dužnosnici, poput prijedloga maršala Lacyja 1776. godine. Kako su svi prijedlozi bili predstavljeni Dvorskom ratnom vijeću, u ovoj cjelini nalazimo i dokumente koje je vijeće donosilo na temelju izvještaja o Karlovačkoj krajini. Tako autor donosi prijepise dokumenata poput stajališta Dvorskog ratnog vijeća prema izvještaju generala Colloreda o Karlovačkoj krajini i njegovim prijedlozima 1778. godine, a zatim i prijepis dokumenta o primjedbama na carsko-kraljevske krajine i njihove pukovnije i prihode 1782. godine. Ovdje se nalaze i prijepisi dokumenata koji se tiču raznih prijedloga uređenja Vojne krajine 1782. godine, zatim dio izvještaja pukovnika Geneynea o njegovoj posjeti Karlovačkoj, Bansknoj, Varaždinskoj, Slavonskoj i Banatskoj vojnoj krajini, izvještaj generala Lacyja o istraživanjima Vojne krajine 1783. godine, kao i izvještaj cara Josipa II. o poboljšanju Hrvatske i Erdeljske vojne krajine 1783. godine. Ovdje se također nalaze i dokumenti koji su neposredno prethodili uvođenju kantonskog uređenja Vojne krajine, poput Temeljnih načela za budući krajiški sustav u devet točaka 1786. godine, izvještaj podmaršala De Vinsa i odluka cara Josipa II. na prijedloge podmaršala De Vinsa 1787. godine. Kao posljednji, ali ujedno i najvažniji dokumenti, ovdje se nalaze prijepis Kantonskog regulativa iz 1787. i kratkog pregleda carsko-kraljevskog vojnog sustava 1789. godine.

Nakon navedenih dokumenata nalaze se *Tablice* (445-458), u kojima autor donosi podatke iz korištene građe navedene u 13 tabličnih prijepisa statističkih izračuna vojne uprave o plaćama, vojnom stanju i hijerarhiji unutar pojedinih dijelova Vojne krajine i raznih pukovnija.

Na kraju knjige nalazi se dopunski znanstveni aparat kojeg sačinjavaju popis korištene arhivske građe i bibliografija korištenih radova (459-460), zatim kazalo osobnih i zemljopisnih imena (461-469) te bilješka o autoru (471).

Na kraju možemo zaključiti kako je knjiga izuzetno vrijedan doprinos proučavanju razvoja ustroja Vojne krajine u 18. stoljeću koja će zasigurno, s obzirom na prijevode kao i na transkripte relevantnih dokumenata koji čine glavni dio ove knjige, pobuditi interes mnogih znanstvenika za proučavanje kompleksnog razvoja Vojne krajine.

Vedran Klaužer

Memoari bana Pavla Raucha, ur. Branka Molnar, Zagrebačko arhivističko društvo, Zagreb 2009., 193 str.

U izdanju Zagrebačkog arhivističkog društva 2009. godine objelodanjeni su memoari Pavla baruna Raucha (1866.-1933.), hrvatskog političara i bana (1908.-1910.). Memoari bana Pavla Raucha zapravo su rukopis koji se čuva u zbirci koja općenito predstavlja izvrstan izvor za sve kojima je znanstveni interes usmjeren na istraživanje povijesti Zagreba u 19. i prvoj polovici 20. stoljeća – to je zbirka Ivana Ulčnika u Državnom arhivu u Zagrebu. Rukopis nije datiran niti potpisan i u tom, užem arhivističkom smislu, ne predstavlja ovjerovljeno ni verificirano memoarsko svjedočanstvo. Međutim, njegova vrijednost ima puno šire značenje, on predstavlja živ, detaljan, izravan opis političke stvarnosti u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća te je ocijenjeno da, iako ti memoari nisu nađeni u izvorniku, zaslužuju biti objavljeni i pruženi na uvid široj javnosti. Sam tekst najvjerojatnije je napisan 1928. godine, i prema ocjeni priređivača, na temelju analize rukopisa i nekih drugih elemenata, radi se o prijepisu izvornih Rauchovih memoara, što ga je napravio Ivan Ulčnik.